

Makroøkonomisk metode: Keynes og lærebøgerne

- to adskilte verdener¹

Jesper Jespersen, professor, Institut for Samfundsvidenskab
og Erhvervsøkonomi, RUC

E-mail: jesperj@ruc.dk

Like it or not, [the *General Theory*] has certainly been the most influential work of macroeconomics of the 20th century, and Keynes the most important economist. The *General Theory* was more than the original statement of Keynesian economics. In that book Keynes also invented what we now call Macroeconomics. So, in a significant sense the story of macroeconomics begins with the *General Theory*. (Solow, 1986)

1. Indledning

Det er velkendt, at økonomiens hovedværker bliver gjort til genstand for en række forskellige fortolkninger. På dette punkt adskiller Keynes' *The General Theory of Employment, Interest and Money*, sig ikke fra *Wealth of Nations* eller for den sags skyld *Das Kapital*. Alene det forhold, at de etablerer hidtil ukendte udviklingslinjer for faget gør dem naturligvis åbne for divergerende tolkninger ikke mindst af samtiden. Her lever Keynes' hovedværk fuldt ud op til kriteriet for at blive placeret som et af den økonomiske teoris absolutte hovedværker. Der bliver fortsat og i stigende grad refereret til Keynes, når makroøkonomiske problemstillinger er på den politiske dagsorden. Keynesiansk økonomisk politik gøres ofte synonymt med en aktiv og ofte overdreven styring af efterspørgslen i

samfundsøkonomien – den såkaldte demand management policy. Denne politik vil dog ifølge den konventionelle visdom i bedste fald have gunstige, men kortsigtede effekter, som til gengæld – konkluderes det – efterlader en regning til eftertiden i form af øget inflation og større gældsætning.

Disse policy-konklusioner kan, som det vil blive påvist i denne artikel, blot ikke genfindes i *The General Theory*. Ikke fordi Keynes ikke analyserer inflation og offentlige investeringer; men fordi disse konklusioner er baseret på en argumentation, der er i direkte modstrid med Keynes' makroøkonomiske teori. De bygger derimod på efterkrigstidens tolkninger, der på helt afgørende punkter brød med det nye makroøkonomiske paradigme, som Keynes udviklede i *The General Theory of Employment, Interest and Money*, der udkom i 1936, jfr. Jespersen (2002).

Keynes' hovedværk var – hvis vi accepterer Kuhn's videnskabsteoriske terminologi – revolutionerende, fordi den etablerede et nyt paradigme; det vil her sige en ny metodologi for makroøkonomisk analyse. Denne metodologiske innovation gjorde det muligt for Keynes, at opstille en »generel teori« til forklaring af vedvarende arbejdsløshed som en

permanent tilstand, der ikke skyldtes manglende fleksibilitet i løn- og prisdannelsen. Denne konklusion efterlod naturligvis den »ældre generation af ligevægtsøkonomer« i oprør. De forstod ikke, at det afgørende nye var den ændrede metodologi, som Keynes netop havde udarbejdet i opposition til den også i Cambridge dominerende mikroøkonomiske metode (i Cambridge repræsenteret ved A. C. Pigous arbejder, navnlig hans *Theory of Unemployment* fra 1933) baseret på overdreven formalisme, en langsigt ligevægt som analytisk reference, fravær af en (relevant) forventningsdannelse samt en adskillelse af de reale og monetære økonomiske sfærer.

Det er derfor et paradoks, at de mest anvendte makroøkonomiske lærebøger (f.eks. Romer, 1996/2001, Mankiw, div. udgaver og De Long, 2002), fremstiller den såkaldte »Keynes-model« inden for rammerne af en generel ligevægtsmodel, hvor virksomheder og husholdninger antages at kunne forme rationelle forventninger (fuld viden) til fremtiden, og hvor den finansielle sektor ikke har reale effekter (på lang sigt).

2. To tolkninger af Keynes' makroøkonomiske teori.

Det metodologiske grundlag for Keynes' makroteori har været gjort til genstand for en omfattende diskussion fra slutningen af 1960'erne. Axel Leijonhufvuds bog *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes* satte fokus på det problem, at den i efterkrigstiden udviklede fremstilling af Keynesiansk makroøkonomisk teori i stigende grad afveg fra, hvad Keynes rent faktisk havde skrevet.

Keynes-modellen var kort efter sin præsentation i *The General Theory* af Hicks (1937) blevet indfortolket i en lille matematisk model, der kunne gives en illustrativ diagrammatisk præsentation. Den fandt hurtigt vej til de makroøkonomiske lærebøger under beteg-

nelsen ISLM-modellen. Den sammenfattede i to ligninger henholdsvis ligevægt på varemarkedet og på pengemarkedet, hvorefter generation efter generation af økonomistuderende er blevet bedt om at finde de løsningsværdier, der giver samtidig ligevægt på begge markeder.

Den matematiske ISLM-modellen blev af bl.a. Paul Samuelson og Franco Modigliani udvidet, så den også indeholdt arbejdsmarkedet. Denne udvidelse af Hicks' model benævnes ofte den »neoklassiske syntese af Keynes og klassikerne«, men betød metode-mæssigt en tilbagevenden til den neoklassiske analyse baseret på formalisme, generel ligevægt og monetær neutralitet. Det er herfra, lærebogs-konklusionerne stammer: at 1) den Keynesianske arbejdsløshed må bygge på antagelsen om stivhed i pengelønsdannelse (og/eller andre imperfektioner på arbejdsmarkedet) og 2) Keynes-modellen er en kortsigts model, da ingen markeds-mæssig imperfektion antages at kunne opretholdes på lang sigt. På langt sigt er det den generelle ligevægtsløsning, der har analytisk relevans, hævder neoklassikerne.

Heroverfor står en voksende kreds af såkaldt post-keynesianske makroøkonomer, der med Leijonshufvuds terminologi ønsker at fastholde *the Economics of Keynes*, således som han selv præsenterede sine teorier. Blandt post-keynesianere er der enighed om, jfr. bl.a. King (2002), at den neoklassiske syntese udgør en misrepræsentation af Keynes' analytiske metode og dermed også af hans makroøkonomiske teori.

Keynes afviste, at en generel ligevægtsmodel kunne være en relevant abstraktion for analyser af den makroøkonomiske virkelighed (ontologi), der omgav ham – det være sig på kort eller langt sigt. For der var bestemt intet – hans referenceramme var mellemkrigstiden – empirisk belæg for, at samfundsøkonomien af sig selv skulle konvergere mod en generel

ligevægt. Omvendt var der dog heller ikke tale om et totalt økonomisk kollaps, men derimod snarere tale om en tilstand med høj og permanent arbejdsløshed. Hans ligevægtsbegreb var derfor, i det omfang han overhovedet refererede til en tilstand med ligevægt, en refleksion af det empirisk observerede forhold, at høj arbejdsløshed tilsyneladende var en permanent tilstand. Det var denne vedvarende arbejdsløshed, der skulle gives en relevant, teoretisk forklaring. Et forhold, der stadig har en uhyggelig aktualitet i europæisk økonomi, hvor den registrerede arbejdsløsheden nu i mere end 20 år har svinget omkring 10 pct.

Keynes formulerede sit metodologiske skift således:

On the one side are those who believe that the existing economic system is, in the long run, a self-adjusting system, though with creaks and groans and jerks and interrupted by time lags, outside interference and mistakes.... On the other side of the gulf are those that reject the idea that the existing economic system is, in any significant sense, self-adjusting....

The strength of the self-adjusting school depends on it having behind it almost the whole body of organised economic thinking of the last hundred years. This is, however, pure assumption. There is no theoretical reason for believing it to be true. (Keynes, 1973, CWK, XIII, s.486-90).

Dette citat stammer fra 1934 og kom til at forme sig som en programerklæring for den metodologiske diskussion, der er indeholdt i *The General Theory*.² Det er især fraværet af en entydig langsigtet ligevægt, der gør fremtiden usikker. Dette »tomrum« må øve en helt afgørende indflydelse på teorien for forventningsdannelsen. Den rationelle forventningshypotese er ikke »relevant to the contemporary world«, men falder ind under kategorien »pseudo natural science«, der på det kraftigste blev afvist af Keynes, jfr. Keynes (1938) optrykt i vol. xiv, s. 296-300). For at

det markedsøkonomiske system skal kunne fungere gnidningsfrit, er det en nødvendig forudsætning, at det for husholdninger og virksomheder er muligt at gennemføre en løbende »trial and error process«, at fejltagelser kan gøres om, at handlinger er reversible, hvilket de i virkeligheden kun er i begrænset omfang. Forventninger må derfor i stedet baseres på det, Keynes kalder *rational beliefs*; for handles skal der jo, ellers går samfundet i stå. Samfundsøkonomien har ikke en stabil og uforanderlig struktur, hvor handlinger blot repeteres, og fremtiden kan beregnes. Tværtimod må en dækkende beskrivelse af den makroøkonomiske virkelighed åbne mulighed for, at den individuelle forventningsdannelse ikke forudsættes at være prædetermineret af en kendt modelbaseret ligevægt.³

Et af ligevægts/*self-adjusting* skolens fællestræk er anvendelsen af *kvantitetsligningen*, som en adækvat beskrivelse af den makroøkonomiske langsigts ligevægt. Et forhold Keynes allerede i 1923 tog op til kritisk diskussion, idet han retorisk spurgte, »hvad nytte har vi af at vide, at langt ude i fremtiden, når stormen for længst har langt sig, vil oceanet atter være roligt? For til den tid vil vi jo alle være døde?« I 1923 havde han dog endnu ikke teoretisk udviklet noget alternativ og fortsatte derfor, i mangel af bedre, helt frem til 1930 at benytte kvantitetsteorien som en analytisk ramme for den langsigtede udvikling i priser og produktion.

Som en åbenbar konsekvens af sin ændrede metodologi i *The General Theory* afviste Keynes kvantitetsteorien, som værende andet end et specialtilfælde. Der er således ingen tvivl om, at Keynes metodologisk grundlæggende ændrer position, hvilket også kommer klart til udtryk i forordet til *The General Theory*. Det er for Keynes ikke længere muligt at forene de to makroøkonomiske skoler, idet deres metodologi er så grundlæggende forskellig. Keynes forkaster forestillingen

om, at den makroøkonomiske virkelighed kan gives en relevant analytisk fremstilling, der tager form af en matematisk formuleret model. Det er blandt andet derfor, at han forholder sig så kritisk over for Jan Tinbergens økonometriske arbejde fra slutningen af 1930'erne – uanset at dette arbejde indeholdt væsentlige elementer af Keynes' nye makroøkonomiske teori. Men Keynes stod fast på sit nye synspunkt, at samfundsøkonomien ikke kan fremstilles, som om den var at ligne med et selvregulerende urværk. For en urværksmodel kan ikke afspejle markedsøkonomiens fundamentale usikkerhed – at vi kun i beskedent omfang kender den økonomiske struktur endside fremtiden. En erkendelse der fordrede en ny metodologi.

3. Konsekvenser af Keynes' nye metodologi

Keynes formulerede selv sit »hamskifte« i forordet til *The General Theory* således:

[I have made] a long struggle of escape from habitual modes of thought and expression. The ideas are extremely simple and should be obvious. The difficulty lies not in the new ideas, but in escaping from the old ones..... My lack of emancipation from old ideas [in Treatise on Money] showed itself to be the outstanding fault...I failed to deal thoroughly with the effects of changes in the level of output...the dynamic development, as distinct from the instantaneous picture, was left incomplete and extremely confused. (GT, p. vi-viii, viii).

Keynes's nye makroøkonomiske teori kan formentlig bedst fremstilles ud fra en viden-skabsteoretisk tilgang, der baserer sig på *kritisk realisme*, således som det bl.a. er forsøgt af Lawson (1997), Pålsson-Syll (2000) og Davidsen (2001) og fulgt op af en særdeles grundig diskussion i et specialnummer af *Journal of Post Keynesian Economics* (1999).⁴

Analyser baseret på kritisk realisme forudsætter, at den samfundsmæssige ontologi

gøres eksplicit *inden* teorigrundlaget udvikles. Dette kræver, at den historiske kontekst for den makroøkonomiske analyse præsenteres; for der kan ikke opstilles en model »for all seasons«. Beskrivelsen af den sociale ontologi vil bl.a. omfatte de institutioner, magtpositioner og adfærdsmæssige konventioner, der skaber rammerne for de specifikke makroøkonomiske aktiviteter, som efterfølgende skal analyseres.

Et i denne sammenhæng centralt problem er, at ikke alle samfundsøkonomisk relevante forhold umiddelbart kan observeres. Uanset at der i dag eksisterer et væld af data for tilsyneladende hvad som helst, så er der alligevel en række af de mere grundlæggende strukturer og magtrelationer, der på den ene side er medbestemmende for den (makro-)økonomiske udvikling, men som på den anden side er vanskelige direkte at »måle og veje«. Det gør disse forhold vanskelige eksplicit at modellere endside at kvantificere deres betydning. Hertil kommer, at disse strukturer, magtpositioner og mekanismer ændrer sig (ofte) uforudsigeligt og med varierende hastighed fra periode til periode.

Anlægges en sådan kritisk realistisk tolkning af samfundsøkonomien, må et hvert makroøkonomisk system antages at være under konstant forandring. Det er med andre ord åbent i betydningen »aldrig afsluttet«. Dette giver begrebet »et åbent system« en dobbelt betydning:

1. For det første kan der ikke meningsfyldt defineres en langsigts ligevægt. Der er ikke noget gravitetscenter, der trækker økonomien i en prædetermineret retning, jfr. Keynes-citatet. Systemet er åbent, fordi det bevæger sig mod ukendte horisonter. Det er derfor Keynes taler om »fundamental usikkerhed«, der grænser til, at »we simply do not know«.

2. For det andet er vores viden om de makroøkonomiske strukturer også åben i betyd-

ningen begrænset, dels fordi de enkelte individer både lærer og glemmer, og dels fordi gamle generationer dør og nye kommer til, hvorom det gælder, »at tillærte egenskaber ikke (automatisk) nedarves«. Kort fortalt så vil selv de (delvist) erkendte makroøkonomiske strukturer være under konstant forandring og præget af mange og irreversible processer.

Denne »dobbelte« åbenhed sætter sig analytiske spor i f.eks. makroforbrugsfunktionen. Alene det forhold, at flere og flere familier ejer deres bolig vil ændre »forbrugernes« finansielle adfærd i forhold til den tidligere generation, der fortrinsvis var lejere. Forventninger til den fremtidige rente har herved fået en helt anderledes markant betydning. Teknologiske innovationer ændrer ligeledes løbende incitamentene til at investere. Forventningerne til mængden (og prisen) af udtømmelige ressourcer og miljøtilstanden vil også ændre sig løbende som en konsekvens af produktion, forbrug, ny viden og befolkningstilvækst, fordi fremtiden er ukendt. Keynes havde allerede i sin sandsynlighedsteoretiske afhandling »Treatise on Probability« udviklet begrebet »rational belief« som det empirisk set relevante forventningsbegreb til beskrivelse af rationel adfærd, jfr. Jespersen (2002).

Forventningsdannelsen må således antages på den ene side at være under konstant forandring, men på den anden side vil det være urimeligt at antage, at de økonomiske enheder ikke skulle udnytte deres begrænsede viden om fremtiden bedst muligt – for hvem ønsker at begå systematiske fejl? Men netop fordi det økonomiske system er åbent, så vil fremtiden alene af den grund være usikker. Den »dobbelte« åbenhed forstærker således elementet af »fundamental usikkerhed«.

Inden for rammerne af Keynes' makroøkonomiske teori kan man derfor aldrig nå frem til én færdigstillet model. Den her skitserede me-

todologi vil derimod give anledning til, at enhver makroøkonomisk model løbende må tilpasses ændrede strukturer, institutioner, ny viden og et ændret fokus for analysen, hvilket fik Keynes til at konkludere:

the object of our analysis is, not to provide a machine, or method of blind manipulation, which will furnish an infallible answer, but to provide ourselves with an organised and orderly method of thinking out particular problems; and, after we have reached a provisional conclusion by isolating the complicating factors one by one, we then go back on ourselves and allow, as well as we can, for the probable interactions of the factors among themselves. This is the nature of economic thinking. Keynes (1936), p.297

Som en konsekvens heraf introducerede Keynes begrebet *quaesitum* som et analytisk alternativ til det traditionelle *ligevægts*-begreb (der blot er løsningen til en matematisk model). Dette terminologiske skift præsenterede han i det konkluderende kapitel 18 i *General Theory*.⁵ *Quaesitum* er et mindre præcist begreb. Det omfatter en delvis kvantitativ, delvis kvalitativ beskrivelse af den/de centrale variable, der kan udledes af analyser f.eks. baseret på path-dependent modellering. Keynes' *quaesitum* skal i første række ses i modsætning til den i 1930'erne (og i dag) helt dominerende generelle ligevægtsmodel. Han ønskede metodemæssigt at præcisere, at *quaesitum* netop ikke indeholdt en analytisk ligevægt i traditionel forstand – hverken på kort eller på lang sigt. *Quaesitum* er derimod en analyseform, hvor der sættes speciel fokus på nogle få udvalgte makroøkonomiske variable, og hvis udvikling søges beskrevet i historisk tid. I *The General Theory* var det produktion og beskæftigelse, der var i fokus for Keynes' *quaesitum*; men det kunne lige så godt have været rente, betalingsbalance, valutakurs, budgetunderskud etc. Det ville blot have krævet at andre sektorer og markedsmekanismer var blevet stærkere eksponeret i teori afsnittene. *Quaesitum* er således en ana-

lyseform, der muliggør, at makroøkonomen kan gennemføre en specifik analyse inden for rammerne af »the economy as a whole« uden at være nødsaget til at benytte en large scale makroøkonometrisk model – endelige en generel ligevægtsmodel.

4. Post-keynesiansk⁶ makroøkonomisk teori

Keynes' makroøkonomiske metode er grundlaget for den efterfølgende post-keynesianske teoriudvikling. Den har som afsæt det tankeskema, som Keynes lagde frem i 1936. Det er fortsat den *effektive efterspørgsel* efter arbejdskraft skabt på baggrund af virksomhedernes skiftende forventninger, som er »motoren« bag den makroøkonomiske udvikling. En »motor«, der naturligvis løbende skal justeres, så den er i overensstemmelse med de historiske og politiske strukturer, der er med til at skabe rammen om den makroøkonomiske dynamik. En analyseform, der som nævnt betegnes som »path-dependency«.

Den tidlige post-keynesianske makroøkonomisk teoriudvikling bestod i at tilpasse og udvikle dette tankeskema til den specifikke kontekst, hvortil det skal applikeres. Herudfra kan der så efterfølgende udledes pausable og testbare hypoteser for »the economy as a whole« dog med fokus på den/de variable, der har speciel interesse. Forestillingen om, at den makroøkonomiske virkelighed skulle kunne gives form af et »forsøgslaboratorium«, hvori der kan eksperimenteres inden for rammen af en generel ligevægt med universal gyldighed, jfr. afsnit 6, går helt på tværs af metodologien indeholdt i (post) keynesiansk makroteori.

Det egentlige post-keynesianske gennembrud måtte afvente udgivelsen af Keynes' samlede værker, der blev indledt i 1972, og som kom til at strække sig over mere end 10 år. Det førte til en intensiveret »Keynes-forskning«, hvoraf ikke mindst udgivelsen af Robert Skidelsky's Keynes-biografi i tre bind

har været med til at forstærke interessen for Keynes' samfundsfilosofiske arbejder, hvor han var under indflydelse af bl.a. G.E. Moore og Bertrand Russell. De første i rækken af »nye« post-keynesianske studier (Lawson & Pesaran (1985), Fitzgibbons (1987), Carabelli (1988) og O'Donnell (1989)) lagde i deres tolkninger af Keynes' makroøkonomiske teori vægt på hans – i forhold til den generelle ligevægtsmodel – fundamentalt forskellige metodologi. Disse forfattere hæftede sig bl.a. ved det forhold, at der kan trækkes en rød tråd igennem Keynes væsentligste arbejder tilbage fra hans doktor-afhandling færdiggjort i 1908 (og senere udgivet under titlen *A Treatise on Probability*) og frem til det afgørende makroøkonomiske gennembrud i 1930'erne. Af afgørende betydning for forståelsen af denne teoretiske sammenhæng er Keynes' tidlige arbejder inden for filosofi, logik og sandsynlighedsteori, der gives en fremtrædende placering i disse nytolkninger, og som har bidraget til at placere Keynes videnskabsteoretisk som (kritisk) realist, jfr. Lawson (1997) og Dow (1996).

Herigennem er navnlig forståelsen af forventningsdannelsens helt centrale betydning i Keynes' arbejder blevet udbygget. Den hidtidige tolkning, at forventningsdannelsen hos Keynes primært kunne karakteriseres som irrationel og domineret af tilfældige (ad hoc) humørsvingninger hos investorerne sammenfattet i begrebet »animal spirit« har måttet vige for en teori baseret på »rational beliefs«. Udgangspunktet er, at økonomiens aktører ønsker at udnytte den tilgængelige viden bedst mulig, men da fremtiden notorisk er ukendt, og de fleste reale investeringsbeslutninger ydermere er irreversible,⁷ så vil specifikke historiske forhold være af betydning, når der skal træffes rationelle, men subjektive beslutninger. Forventningsdannelsen kan ikke teoretisk behandles som om de økonomiske beslutninger svarede til at spille i klaselotteriet. De enkelte udfald kendes ikke, sandsynlighedsfrekvenserne kendes knap

nok, og måske nok så vigtigt, så kan indsatsen ikke gentages i det uendelige. Dette sammenfattede Keynes i den ofte (mis)tolkede sentens » We simply do not know«. Det er ikke et udtryk for, at forventningsdannelsen ikke skulle være rationel; men derimod en erkendelse af at vi ikke kan vide alt og slet ikke om fremtiden. Hvad gør vi så, spørger Keynes? Vi danner specifikke, subjektive (da vi er forskellige) forventninger på basis af den viden og de erfaringer, som vi rent faktisk har – givet den historiske kontekst. Denne ændrede tolkning af forventningsdannelsen i *The General Theory* har været med til at sætte fokus på sociale fænomener som ontologi, gruppeadfærd og informationsspredning inden for det post-keynesianske forskningsprogram, jfr. f.eks. Dow & Hillard (1996).

Retfærdighedvist bør det tilføjes, at der (naturligvis) også blandt post-keynesianere hersker uenighed om, hvad der er det »rigtige« metodologiske grundlag for makroøkonomisk teori. Den post-keynesianske skole var tidligere en ganske rummelig bygning. Der var en villighed til blandt makroøkonomer at identificere alle teoretiske bidrag, der ikke havde et erklæret neoklassisk fundament som »post-keynesiansk« teori. Hvilket unægtelig gjorde billedet noget flimrende.

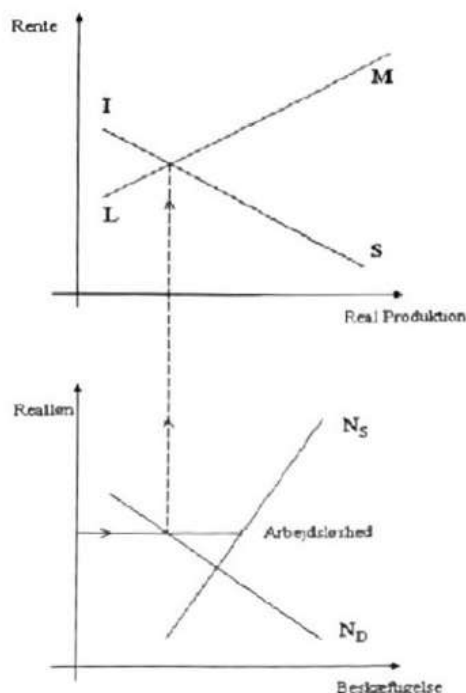
I dag er der en stigende tilbøjelighed til at afgrænse den post-keynesianske skole ud fra en videnskabsteorisk position som udelukkende omfatter makroøkonomisk teori. Keynes' centrale bidrag til den økonomiske videnskab var som nævnt en egentlig makroøkonomisk teori, jfr. Solow-citatet i indledningen, der metodologisk var baseret på kritisk realisme. Disse to elementer skabte tilsammen grundlaget for det paradigmeskifte (i Kuhns forstand) inden for den økonomiske videnskab, der fandt sted i 1936, men som endnu ikke er blevet en del af »normal-videnskaben« inden for økonomi.

5. Lærebogens »keynesianske« makroteori⁸

Der er fortsat en tradition, navnlig i amerikanske lærebøger, for at præsentere keynesiansk makroteori inden for rammerne af en generel ligevægtsmodel, hvor de »nominelle priser og lønninger [på kort sigt] er ufleksible/stive, og hvor virksomhederne derfor ændrer deres produktion som følge af ændringer i efterspørgslen«, jfr. f.eks. Romer (1996, s.197). Afvigelser i produktion og beskæftigelse fra langsigs-ligevægten opnås modelmæssigt ved en antagelse om, at virksomhedernes aggregerede udbudskurve på kort sigt kan have en vis realpris-elasticitet, mens udbudet på langt sigt udelukkende vil være bestemt af tekniske/strukturelle forhold. Disse kortsigtede fluktuationer i beskæftigelsen i Keynes-modellen skyldes, i følge Romer, at Keynes baserede sin »generelle teori« på den »specielle« forudsætning, at det nominelle lønniveau på kort sigt er fast (rigid), Romer, s. 215. Disse antagelser leder frem til den fra lærebøgerne så velkendte fremstilling af »Keynesiansk arbejdsløshed« baseret på et stiliseret neoklassisk arbejdsmarked, hvor den nominelle løn er udefra givet, mens priserne er bestemt af profitmaksimerende virksomheder, hvorfor beskæftigelsen aftages at følge den mikrobaserede efterspørgselskurve efter arbejdskraft jfr. arbejdsmarkedet i figur 1.

I Hicks's oprindelige ISLM-diagram fra 1937 var arbejdsmarkedet og pris-løndannelsen fraværende. Det var kun den nominelle rente og produktionen i markedspriser, der blev bestemt.

Figur 1
Den neoklassiske syntese bag
lærebogsmodellen (Modigliani, 1944)

Forudsætningen om stive lønninger og priser i Keynes-modellen blev oprindeligt introduceret af Modigliani (1944). Det gjorde han med det eksplicitte formål, at få ISLM-modellen med produktionen opgjort i »wage-units« til at hænge sammen med det traditionelle, neoklassiske arbejdsmarked inden for rammerne af den »sædvanlige« generelle ligevægtsmodel. Modigliani havde tilsyneladende allerede glemt, eller måske snarere ikke forstået, hvad der lå bag Keynes »long struggle of escape from habitual modes of thought and expression.«⁹

Modiglianis Keynes-tolkning, som er baseret på en lukket matematisk model kombineret med antagelse om et konstant pris-/lønniveau, gjorde det med et slag muligt at fremstille Keynes' arbejdsløsheds-ligevægt inden for rammerne af den velkendte arbejdsmarkedsmodel, (som i øvrigt Pigou også havde anvendt så sent som i bog fra 1933), men nu suppleret med Keynes' forbrugs-, investe-

rings- og likviditetspræferencefunktion (IS-LM-delen af figur 1). Den blev efterfølgende af Samuelson betegnet som *Den neoklassiske Syntese of Mr. Keynes and the Classics*, og gik sin sejrsgang som et integreret element af dennes neoklassiske lærebog »Economics« jfr. Fletcher (2002).

Denne fremstilling af »Keynesiansk« teori ændrede fokus fra den *effektive efterspørgsel* til den postulerede manglende (real) lønstilpasning på arbejdsmarkedet som arnestedet for både »frivillig« og »ufrivillig« arbejdsløshed. I kapitel 10 i Romers lærebog med overskriften »Unemployment« gennemgås derfor en række forhold, der kan bidrage til at give en teoretisk forklaring på sådanne lønstivheder på arbejdsmarkedet.

Lad det være sagt straks, at disse teorier omhandlende bl.a. »efficiency wage«, »søge-adfærd«, asymmetrisk information, »implicitte kontrakter«, »insider-outsider model« og »menu-costs« alle i varierende grad giver en mulig forklaring på, at det kan være rationelt selv i en »generel ligevægtsmodel« ikke at lade lønniveauet flagre op og ned ved mindre stød til arbejdsmarkeds-ligevægten. Men disse »rationelle« forklaringer på lønstivheder bidrager blot ikke til at klarlægge de *makroøkonomiske* årsager til den vedvarende, ufrivillige arbejdsløshed, som diskuteres og analyseres i *The General Theory*. I kapitel 19, der bærer overskriften »Changes in Money-wages«, konkluderer Keynes således:

There is, therefore, no ground for the belief that a flexible wage policy is capable of maintaining a state of continuous full employment.... The economic system cannot be made self-adjusting along these lines, (GT, s. 267)

og han fortsætter:

In the light of these considerations I am now of the opinion that the maintenance of a stable general level of money wages is, on balance of considerations,

the most advisable policy for a closed system, (GT, s. 270)

Der er således en skærende kontrast mellem lærebogens fremstilling af »traditionelle keynesianske konjunkturteorier«, der har stive lønninger som den *adfærdsmæssigt* bestemt årsag til arbejdsløshed, og så Keynes' egen fremstilling, hvor et stabilt pengelønsniveau er en *politikanbefaling*. Lærebogen postulerer, at det egentlige keynesianske træk er forudsætningen om »stive lønninger«; for uden restriktioner på løntilpasningen ville arbejdsmarkedet tilpasse sig til en traditionel markedslikevægt. Skal likevægtsmodellen kunne generere arbejdsløshed, så kan det kun begrundes i manglende løntilpasning (dvs. pengelønsstivheder).

Set i perspektivet af, hvad Keynes egentlig skrev om sammenhænge mellem løn og priser i kapitlerne 19 og 21 i *The General Theory*, bevæger Romers lærebog sig i afsnittet om »Output-Inflation Trade offs« yderligere et skridt væk fra den originale tekst. Der henvises simpelthen uden noget forbehold til Walras-modellen i afsnittet med overskriften »Keynesian Theories of Fluctuations«. Her etableres der en »monetaristisk syntese mellem Keynes og Friedman«, idet Friedman's *Natural Rate Hypothesis of Unemployment* tages som et helt ukontroversielt udgangspunkt for »keynesianske« analyser af Phillipskurven på hhv. kort og langt sigt:

The natural rate of unemployment...is the level that would be grounded out by the Walrasian system of general equilibrium equations, provided there is embedded in them the actual structural characteristics of the labor market and commodity markets...and so on.

(Friedman's presidential address refereret i Romer (1996), s. 226).

Hvorefter det »keynesianske« afsnit afsluttes med en konstatering af, at når den forventningsudvidede Phillipskurve bestemmer til-

pasningsmønstret, så vil det gælde også i den »keynesianske økonomi«, at »in analysing the long run, it is easiest to state directly that prices and wages are fully flexible, so that changes in aggregate demand have no real effects« (Romer, p.227).

Lærebogens konklusion er således, at selv med en velvillig præsentation af Keynes' makroøkonomiske teori (i form af imperfektioner på arbejdsmarkedet) kan der ikke på langt sigt være ufrivillig arbejdsløshed (såkaldte »keynesianske fluctuations«). Dette lærebogsresultat nås ved at postulere, at det aksiomatiske grundlag for makroøkonomisk teori bør være, at 1) den generelle likevægtsmodel er den definitive analyseramme og 2) på langt sigt vil det makroøkonomiske system konvergere mod en sådan likevægt. Det er udelukkende strukturerne, der bestemmer karakteren af likevægten. Lærebogsmodellen har hermed bevæget sig 180° væk fra det oprindelige indhold i *The General Theory*.

På denne baggrund har jeg en betydelig forståelse for, at mange studerende efter at have læst Romers afsnit om »traditionelle keynesianske teorier«, må spørge sig selv, hvorledes Solows indledende citat overhovedet kan give mening. Hvordan skulle en sådan »forudsætning om stive pengelønninger« dog kunne have ændret den makroøkonomiske dagsorden i mere end et halvt århundrede? Det giver simpelthen ikke mening.

Det er derfor en gåde, hvorledes stribevis af lærebøger i oplag efter oplag kan vedblive med at reproducere denne forvredne fremstilling af Keynes' makroøkonomiske teori. For det er åbenbart, at både Modiglianis neoklassiske syntese og efterfølgende Friedmans »monetaristiske syntese« ingen reference har til, hvad Keynes skrev endelige formulerede i den række af artikler og papers, der fulgte i kølvandet på offentliggørelsen af *The General Theory*.

Dette er et af den makroøkonomiske teoris fundamentale paradokser, der ifølge Clower (1998) kun kan forklares patologisk:

Most macroeconomics texts are obsessed with the idea that every »sensible« macromodel must define a full employment or natural unemployment solution... This perspective seems to be part and parcel of the landscape of the Newtonian conception of science (s.81)

6. En dansk oversigtsartikel med fokus på ny-keynesiansk teori¹⁰

Oversigter i udviklingen i makroøkonomisk teori afspejles i lærebøger som Blanchard og Fischer (1989) og Romer (1996), Torben Andersen (2000) p. 42

Denne »newtonske« videnskabssteoretiske tradition, som Clower refererer til i citatet ovenfor, og som de fleste lærebøger bygger på er også en del af det metodologiske grundlag for den såkaldt »ny-keynesiansk« makroteori – ikke at forveksle med post-keynesiansk makroteori.¹¹ Her er den overordnede modelramme ligeledes en generel ligevægtsmodel med rationelle forventninger (i betydningen modelkonsistente forventninger). En teoriretning som i det danske makroøkonomiske miljø bl.a. Torben Andersen har ydet væsentlige bidrag til, jfr. navnlig Andersen (1994).

Torben Andersen (TA) har desuden med dette udgangspunkt bidraget til Nationaløkonomisk Forenings foredragsrække om nyere udviklingslinjer i økonomisk teori med efterfølgende publicering i Hjorth-Andersen (red.), 2000. Under overskriften »Makroteori« er det angiveligt hans intention at give en præsentation af »nyere makroøkonomisk teori... med hovedvægt på konjunkturteorien ... (med sigte) på at give et overblik over nogle hovedretninger inden for makroøkonomisk teori« (Andersen, 2000, s. 20).

Artiklen er eksemplarisk ved indledningsvist at redegøre for metodevalget. Her bemærkes det korrekt, at »et centralt punkt i megen nyere makroøkonomisk teori er netop fokusering på, hvorledes *afvigelser fra walrasiansk økonomisk teori* giver en bedre forståelse af centrale makroøkonomiske spørgsmål« (s. 21, min fremhævelse). Betydningen heraf nedtones dog ganske betragteligt i oversigtsartiklen, hvor det vil være et »gennemgående princip at ønske at opstille generelle ligevægtsmodeller« suppleret med en »antagelse om modelkonsistente (rationelle) forventninger« (s.22). Herved placerer TA sig klart på »ligevægtssiden af golfen«, hvilket unægteligt indsnævrer perspektivet for en oversigtsartikel.

Valget af den generelle ligevægtsmodel skal, ifølge TA, bidrage til at sikre, at der ikke begås en atomistisk fejlslutning ved overgangen fra det mikroøkonomiske fundament til den makroøkonomiske model. En risiko der løbes, hvis der forsøges at nås makroøkonomiske konklusioner på basis af en partiel (ligevægts)model. Hvorfor det netop skal være en »generel **ligevægtsmodel**«, der bedst sikrer mod den atomistiske fejlslutning, diskuteres dog ikke.

Forudsætningen om »rationelle forventninger« anses ikke »for nødvendigvis at være en deskriptiv særlig præcis model for forventningsdannelsen«, idet den implicerer, at agenterne har en uendelig tidshorisont og fuldt kendskab til den underliggende økonomiske model. Men forudsætningen »tjener et nyttigt teoretisk formål... ved at give et robust resultat i den forstand, at det ikke afhænger af systematiske fejl i forventningsdannelsen«, (s.22). Hvis dette udelukkende var konsekvensen af forudsætningen om »rationelle forventningsdannelse«, ville forudsætningen være overflødig. Da alene antagelsen om, at agenterne optimerer, udelukker systematiske (bevidste) fejl i deres adfærd herunder også i deres forventningsdannelse.

Det er derimod forudsætningen om, at forventningerne er »model-konsistent« – altså at agenterne har fuldt kendskab til den korrekte model (og dens løsninger) – der bliver styrende for analyseresultaterne i en ligevægtsmodel med »rationelle forventninger«. Hertil kommer, at forudsætningen om »rationel forventningsdannelse« går på tværs af antagelsen af, at agenternes har en *optimerende* adfærd, når det med TAs ord kan konstateres, at »rationelle forventninger **ikke** nødvendigvis er en deskriptiv særlig præcis model for forventningsdannelsen« (s.22). Denne konstatering efterlader unægteligt det spørgsmål ubesvaret, om det er i det neoklassiske »laboratorium«, eller det er i virkeligheden, at agenter antages at optimere?¹² jfr. Hahn og Solow (1995).

Denne modstrid mellem laboratorium og virkelighed diskuteres desværre ikke. Det konstateres blot, at den præsenterede makroteori gennem sine forudsætninger får et »solidt mikroøkonomisk fundament i form af agenter, der udviser en optimerende adfærd, der kan forklares som systematisk drevet af økonomiske incitamenter«, (s. 21). Her mangler der dog også en præcisering af, hvorledes »økonomiske« incitamenter er afgrænset i neoklassisk makroteori, idet antagelsen om optimerende adfærd – hvor problematisk den end i sig selv måtte være – ikke giver et svar på dette spørgsmål.

»Formålet med teoretiske analyser er at opstille et laboratorium for afprøvning af forskellige hypoteser. De metodiske aspekter opregnet her tjener alle det formål at pålægge analysen konsistens og disciplin.« (s.22). TA tager her klart afstand fra det synspunkt, at det metodemæssige valg (dvs. laboratoriets udformning: generel ligevægtsmodel, rationelle forventninger, uendelig tidshorisont og økonomisk optimering) i sig selv skulle øve indflydelse på de analytiske resultater. Han skriver således, »tendensen til at »the method is the message« er misvisende. Metodevalget

pålægger analysen disciplin og konsistens, og dermed afgrænses et »laboratorium« for analysen«. Hvortil TA tilføjer, at »det er interessant, at fortalere for forskellige makroøkonomiske skoler alle benytter ovenfor skitserede metodiske udgangspunkt«(s.23). Et udsagn der i graverende grad må bygge på en fejllæsning af Keynes' *General Theory* og hermed også af den omfattende post-keynesianske makroøkonomiske litteratur. Men til gengæld et udsagn, der ligger helt på linje med bl.a. Romers lærebogs-tolkning af Keynes-model, der netop også baserer sig på ét metodevalg med en afgrænsning af TA's laboratorie-model. Det er formentlig denne snævre afgrænsning af makroøkonomisk teori, der forklarer, det mildt sagt overraskende udsagn om, at metodevalget ingen rolle spiller for de makroøkonomiske resultater. En konklusion, der kun kan nås, hvis makroøkonomisk teori bliver afgrænset gennem et ensidigt metodevalg. For benyttes der kun én og samme metode, så udelukkes det på forhånd, at the method skulle være the message.

Afgrænsningen af det makroøkonomiske »laboratorium« har dog, som belyst i de foregående afsnit, været gjort til genstand for en betydelig international diskussion fra midten af 1980'erne. Laboratoriets udformning bygger på en række specielle, og ydermere ofte unødvendigt restriktive, antagelser. Men nok så afgørende er laboratoriet metodemæssigt placeret på den ene side af »golfen«. Det kan kun rumme ligevægtsmodeller. Herved er de makroøkonomiske teorier, der baserer sig på ontologisk realisme, *which is relevant to the contemporary world*, udelukket. Et i forhold til en oversigtsartikel graverende forhold, hvilket TA desværre kun lige når at tangere til allersidst. I fodnote 13 på s.42 (næstsidste side i artiklen) gives den således ikke uvæsentlige oplysning, at »der er velkendte problemer med at introducere penge i en generel ligevægtsmodel«. Her kunne TA uden at have taget munden for fuld have tilføjet »og finansielle aktiver i øvrigt«.

Af langt mere vidtrækkende konsekvens er det dog, at »traditionelle analyser er baseret på den præmis, at der eksisterer en entydig langsigtstligevægt, som økonomien konvergerer imod. Denne antagelse er ikke uproblematisk«, s. 34. At langsigtst udviklingen ikke kan beskrives entydigt, er trivielt, når velkendte fænomener som hysteresis-effekter på arbejdsmarkedet, irreversible investeringer og udtømmelige ressourcer introduceres. Konsekvensen heraf er den allerede ovenfor diskuterende, at modellens ligevægte bliver afhængig af den økonomiske adfærd, der igen er under indflydelse af modellens løsning, et forhold som bl.a. Hahn og Solow har diskuteret grundigt.

Muligheden af multiple ligevægte undergraver, selv inden for laboratoriets vægge, det argument, at forudsætningen om »rationelle forudsætninger« skulle sikre »robuste resultater«. Modeller med multiple ligevægte vil – bortset fra de banale specialtilfælde – være hovedreglen, så laboratorie-modellen må alene af den grund, med TA's egne ord anses for at have en begrænset relevans, idet »det er et åbent spørgsmål, om modeller med multiple ligevægt har væsentlig forklaringskraft, s. 34«.

7. Konklusion

Romer's makroøkonomiske lærebog og TA's oversigtsartikel over makroteori kunne for den uindviede læser efterlade det indtryk, at al makroøkonomisk teori i dag kan rummes inden for rammerne af en walrasiansk ligevægtsmodel, og at den makroøkonomiske diskussion derudover blot fokuserer på karakteren af forskellige, kortsigtede tilpasningsproblemer til denne langsigtst-ligevægt.

Lærebogsmodellens urealistiske forudsætninger – navnlig forudsætningen om agenternes modelkonsistente forventninger – er dog i stigende grad blevet udsat for kritik. En kritik der i dag også foregår inden for den neo-

klassisk teoris egne rækker, jf. f.eks. Hahn & Solow (1995) og Østrup (2000)

Hertil kommer, at præsentationen af Keynes' makroøkonomiske teori ofte er direkte vildledende i forhold til, hvad der eksplicit er indeholdt i *The General Theory*. Dette betyder i praksis, at halvdelen af den makroøkonomiske teori – den del der ligger på Keynes' side af den teoretiske golf – reelt ikke er beskrevet, hverken i de mest udbredte lærebogs-fremstillinger eller i en række oversigtsartikler, der prætenderer at være dækkende for »udviklingen i makroteori«. Her fremstilles makroøkonomisk teori som om Say's Lov og Kvantitetsteorien via Walras-modellen stadig har fuld gyldighed, og at forudsætningen om rationelle, modelkonsistente forventninger blot er et teknisk spørgsmål, der sikrer, at den makroøkonomiske analyse har den ønskede »disciplin og konsistens«.

Dette er en misvisende fremstilling af den aktuelle makroøkonomiske udvikling. Makroøkonomisk teori har bevæget sig hurtigt i de senere år. Den metodemæssige konsensus, som måske herskede frem til midten af 1980'erne, hvor den simple walrasianske langsigtstligevægt med rationelle forventninger udgjorde en fælles analytisk model, som monetarister og efterfølgende nyklassiske økonomer valgte at benytte, er nu radikalt ændret. I dag er »the methodology« blevet en væsentlig og delvist integreret del af det makroøkonomiske »budskab«.

Den post-keynesianske makroteori har således vundet momentum op gennem 1990'erne gennem sin systematiske fokusering på metodologi og herigennem understregningen af betydningen af den antagne ontologi. Makroøkonomisk teori med en real ontologi og derigennem en direkte affinitet til virkeligheden er i stigende grad blevet bragt i anvendelse. Dette er vigtigt i bestræbelsen efter at opnå en bedre forståelse af de virkelige makroøkonomiske processer, hvilket er en nød-

vendig forudsætning for at kunne rådgive om makroøkonomisk politik.

Noter:

1. Grundlaget for denne artikel er udarbejdet under mit ophold ved University of Cambridge med støtte fra Carlsberg-fondet. Jeg har haft stort udbytte af samtaler med Tony Lawson, Geoff Harcourt og Victoria Chick. Desuden har jeg modtaget konstruktiv kritik fra Palle Svensson, Århus Universitet.
2. Den citerede artikel havde overskriften »Poverty in plenty: is the economic system self-adjusting?«. Keynes slutter artiklen med at lægge sit lod i vægtskålen til fordel for »not self-adjustment skolen«. Vi er her i 1934, hvor færdiggørelsen af *General Theory* endnu lå 1½ år ude i fremtiden.
3. Dario Togati (1998) drager en tankevækkende parallel mellem på den ene side »den neoklassiske syntese« og »Newtonian macroeconomics« og på den anden side »The Economics of Keynes« og »Einsteinian macroeconomics« – en af den slags idéer, der umiddelbart virker stimulerende, men som også indeholder faldgruber, idet der på en række punkter er afgørende videnskabssteoretiske forskelle mellem fysik og økonomi.
4. Jeg har givet en kort introduktion til *kritisk realisme* med nogle makroøkonomiske eksempler i Fuglsang og Bitsch (2003).
5. s. 247 i kapitel 18 med titlen *The General Theory Re-stated*
6. Betegnelsen »Post-Keynesian« er uheldig, da den ikke signalerer, at denne teoriretning har som sit særkende, at den ønsker at videreudvikle Keynes' originale *metodologiske* bidrag til makroøkonomisk teori. Det ville således være mere dækkende – men ikke så mundret – hvis betegnelsen »Metode-Keynesianere« fandt anvendelse. Dette er formentlig en umulighed, da ikke mindst *Journal of Post Keynesian Economics* er det centrale tidsskrift for disse metode-baserede analyser.
7. Shackle benytter det illustrative eksempel, at selv om Napoleon havde kendt den præcise sandsynlighedsfordeling mht. udfaldet af slaget ved Waterloo, så var der ikke mulighed for at gøre det om. Historien er non-ergodisk.
8. Dette afsnit bygger på Romer, 1996, kap.5, der netop bærer overskriften *Traditional Keynesian Theories of Fluctuations* suppleret med kap. 10, der har overskriften *Unemployment*.
9. Man kunne have ønsket, at Modigliani (og andre såkaldte Keynesianere) havde taget Keynes alvorligt, når han skrev, »In a system in which the level of money income is capable of fluctuating, the orthodox theory is one equation short of what is required to give a solution«, Keynes (1937), vol. xiv, s. 122. Så sent som i Modigliani (1999) fastholdes tolkningen fra 1944: *Of course I feel that I was absolutely right in saying that the essence of Keynesian economics is wage rigidity. That is Keynes! (s.244)*
10. Der er ingen tradition blandt danske makroøkonomer for at tildele de metodemæssige spørgsmål noget opmærksomhed. Ikke mindst vurderet i dette perspektiv er Torben Andersens oversigtsartikel en positiv undtagelse, idet han eksplicit redegør for sine metodemæssige vurderinger. Her ved gøres det muligt at fastslå det fra Keynes afgørende forskellige videnskabssteoretiske udgangspunkt.
11. Det er beklageligt at betegnelsen for disse to makroøkonomiske retninger ligger så tæt op ad hinanden, da de som nævnt er placeret på hver sin side af »golfen«.
12. På dette sted vil der ofte henvises til Friedman's klassiske artikel, at det er ikke forudsætningernes realisme, men modellens evne til at forudsige korrekt, der bør være det afgørende kriterium. TA refererer (s.30) en række empiriske resultater opnået ved brug af den simple walras-model og som netop »viser sig at have svært ved at opfange centrale træk ved konjunkturfuktuationer« og de »har store empiriske problemer i forhold til arbejdsmarkedet«. Det vil sige at disse modellers forudsigelser er svage, hvilket, ifølge Friedmans argumentation, underminerer legitimiteten bag brugen af deskriptivt urealistiske forudsætninger.

Litteratur:

- Andersen, T.M. (1994) *Price Rigidity – Causes and Macroeconomic Implications*, Oxford: Clarendon Press
- Andersen, T.M. (2000) »Makroteori« i Chr. Hjorth-Andersen (red.), *Udviklingslinjer i økonomisk teori*, København: Djøf's Forlag

- Carabelli, A. (1988) *On Keynes's Method*, London: MacMillan
- Clower, R.W. (1998) »Keynes in retrospect« i Ph. Arestis (red.), *Method, Theory and Policy in Keynes – Essays in Honour of Paul Davidson*, vol.3, Cheltenham: Edward Elgar
- Davidson, B-I (2000), *Bidrag til den økonomisk-metodologiske tenkningen*, Ekonomiska Studier (upubliceret ph.d.-afhandling). Utgivna av Nationalekonomiska Institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet.
- Davidson, P. (1994) *Post-Keynesian Macroeconomic Theory: A Foundation for successful Economic Policies for the Twentieth Century*, Aldershot: Edward Elgar
- DeLong, J.B. (1999), *The Triumph of Monetarism*, *Journal of Economic Perspectives*, 14, winter, pp. 83-94
- Dow, S.C. (1996) *The Methodology of Macroeconomic Thought: a Conceptual Analysis of Schools of Thoughts in Economics*, Cheltenham: Edward Elgar
- Dow, S.C. (2002) *Economic methodology: an inquiry*, Oxford: Oxford University Press
- Dow, S.C. & J. Hillard (eds) (1995) *Keynes, Knowledge and Uncertainty*, Aldershot: Edward Elgar
- Fitzgibbons, A. (1988) *Keynes's Vision: a New Political Economy*, Oxford: Clarendon Press
- Fletcher, J. (2002) *Neoclassical Synthesis*, entry in *Encyclopedia of Macroeconomics*, B. Snowdon & H.R.Vane (eds), Cheltenham: Edward Elgar
- Fuglsang, L. & Poul Bitsch Olsen, red. (2003), *Videnskabsteori i Samfundsvidenskaberne*, Frederiksberg: Samfundslitteratur
- Hahn, F. & Solow, R. (1996), *A Critical Essay on Modern Macroeconomic Theory*, Cambridge, US: The MIT Press
- Harcourt, G.C. & Riach, P.A. (1997) *A »Second Edition« of the General Theory*, to bind, London: Routledge
- Hicks, J. (1937) *Mr. Keynes and the Classics: a suggested interpretation*, *Econometrica*, April
- Jespersen, J. (2000) *Introduktion til makroøkonomisk teori*, København: Djøfs Forlag
- Jespersen, J. (2002) *Keynes – den makroøkonomiske teoris oprindelse og udvikling*, Djøfs Forlag
- Journal of Post Keynesian Economics (1999) *Post Keynesianism and critical realism*, special issue, Fall/ vol. 22, No.1, s. 3-131 med bidrag fra bl.a. Tony Lawson, Sheila Dow, Roy Rotheim og Paul Davidson
- Keynes, J.M. (1936) *The General Theory of Employment, Interest and Money*, London: Macmillan
- Keynes, J.M. (1973) *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, redigeret af D. Moggridge, London: Macmillan, St. Martin's Press. Af særlig relevans for udviklingen af Keynes' nye metodologi er »The General Theory and After«, part one and two, hhv. bind XIII: Preparation, og bind XIV: Defence and Development
- King, J.E. (2002) *A History of Post Keynesian Economics since 1936*, Cheltenham: Edward Elgar
- Lawson, T. (1997) *Economics and Reality*, London: Routledge
- Lawson, T & M.H. Pesaran (eds) (1985) *Keynes's Economics: Methodological Issues*, London: Croom Helm
- Leijonhufvud, A. (1968) *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes*, Oxford: Oxford Economic Press
- Mankiw, N.G. (2000) *Macroeconomics*, 4th ed., New York: Worth Publishers
- Modigliani, F. (1944) »Liquidity Preference and the theory of interest and money, *Econometrica*, January
- Modigliani, F. (1999) interview i *Conversations with Leading Economists*, redigeret af B. Snowdon og H.R.Vane, Cheltenham: Edward Elgar
- O'Donnell, R.M. (1989) *Keynes: Philosophy, Politics and Economics. The Philosophical Foundations of Keynes's Thought and their Influence on his Economics and Politics*, London: Macmillan
- Romer, D. (1996/2001) *Advanced Macroeconomics*, New York: The McGraw-Hill Co, (stort set uændret 2. udgave)
- Rotheim, R. (ed.), (1998) *New Keynesian Economics/Post Keynesian Alternatives*, London: Routledge
- Skidelsky, R. (1983/1992) *John Maynard Keynes: Hopes betrayed, 1883-1920 og the Economist as Saviour, 1920-37*, London: Macmillan Press.
- Solow, R.M. (1986) »What is a nice girl like you doing in a place like this? Macroeconomics after fifty years«, *Eastern Economic Journal*, July-September
- Togati, T.D. (1998) *Keynes and the Neoclassical Synthesis: Einsteinian versus Newtonian macroeconomics*, London: Routledge
- Østrup, F. (2000) *Money and the Natural Rate of Unemployment*, Cambridge: Cambridge University Press